

Original Article (Qualitative)

Identifying the Dimensions and Components of Virtual Arabic Language Education in Iraq

Abbas Taher Allavi Gharabat¹ , Nasrolah Ghashghaeizadeh² , Jalal Shanta Jabir³
, Faranak mosavi⁴

1- PhD Student. Department of Educational Administration, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

2- Assistant Professor, Department of Educational Administration, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

3- Assistant Professor, Department of Basic science, University of Dhiqar, Dhiqar, Iraq

4- Associate Professor, Department of Educational Management, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

Receive:

05 May 2024

Revise:

17 November 2024

Accept:

18 February 2025

Keywords:

Arabic language
e-learning,
Teacher professional
development,
Global trends,
Curriculum
development

Abstract

The aim of this study is to identify the dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq. The research method is applicable in terms of its purpose, qualitative in terms of its implementation method, and of content analysis type. The statistical population of this study includes 15 experts and scholars in the field of virtual education, especially Arabic language education. The sampling method in this study is purposive. The research collection tool is semi-structured interviews with experts and scholars, whose validity was confirmed by the triangulation method and its reliability was calculated by the agreement coefficient between the two coding methods as 0.81. Data analysis was carried out using the content analysis method and MAXQDA software. The findings of this study showed that virtual Arabic language education in Iraq had 66 basic codes, 22 organizing codes, and 8 comprehensive codes. In this study, the overarching codes include teacher professional development, student engagement, global trends and technological advances, curriculum and instruction development, stakeholder engagement, continuous improvement and evidence-based practice, digital skills preparation and career readiness, and online learning environment considerations. Finally, a model of dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq was designed.

Please cite this article as (APA): Allavi Gharabat, A. T., Ghashghaeizadeh, N., Shanta Jabir, J. and mosavi, F. (2025). Identifying the Dimensions and Components of Virtual Education of Arabic Language in Iraq Country. *Management and Educational Perspective*, 6(4), 31-48.

Publisher: Research Center of Resources Management Studies and knowledge-based Business

Corresponding Author: Nasrolah Ghashghaeizadeh

<https://doi.org/10.22034/jmep.2025.424041.1269>

Email: ghashghaeizadeh@yahoo.com

Creative Commons: CC BY 4.0

Extended abstract

Introduction

Arabic language teaching is rooted in the culture, religion, history, literature, and sciences of Iran. Persian language and literature are intertwined with Arabic, and familiarity with Arabic, especially its vocabulary and texts, will affect Persian language learning (Oueslati et al, 2020). Also, teaching Arabic as the language of the Quran enables each individual to directly communicate with the divine book, understand it, and benefit from its guidelines. According to linguists, Arabic is one of the most complete languages in the world, which can well express broad and deep concepts and content in beautiful and short formats (Aouichaty et al, 2024). Important goals of teaching Arabic include familiarizing with the phonetic and grammatical system of the Arabic language to understand religious and Quranic concepts, familiarizing with the morphological and syntactic structure of Arabic sentences, strengthening the ability to read Arabic texts fluently, increasing students' interest in the Arabic language, and encouraging them to use what they have learned correctly (Khairy et al, 2021).

One of the relatively new methods for teaching and learning Arabic is the use of virtual education, and learners can use this method of teaching to learn Arabic audio and video clips through files to get rid of the boredom and fatigue of face-to-face Arabic education (Arifin et al, 2021). The progress and survival of any society depends on the quality and efficiency of technology in the education of that society, and virtual education, given its special and outstanding features, creates a unique and lasting opportunity for teaching and learning (Hwang et al, 2023). Virtual education is essentially the art of using network technology to design, select, develop, and manage the educational process through new methods of integrating content and resources, interactions, increasing educational performance, and optimizing the activities of an educational organization (Hyeon & Oh, 2025). Virtual education has provided the possibility of implementing and defining a new form of learning and education based on the use of information and communication technology; so that the teacher and the student are far and separate from each other, and this method facilitates the distribution of educational content and is not limited to a specific time and place (Carpenter et al, 2022).

Accordingly, and since virtual education has grown significantly in recent years and the role of virtual education in improving the educational situation is clear, the present study was conducted with the aim of identifying the dimensions and components of virtual education of the Arabic language in Iraq. Therefore, the researcher addresses the main question: What are the dimensions and components of virtual education of the Arabic language in Iraq?

Theoretical Framework

Virtual Education

The term virtual education includes a wide range of applications and functions, including non-face-to-face education and electronic libraries (Abbasi Kasani, 2020). E-learning gives people the power to learn outside the physical classroom environment. Distance learning has been common in the world for many years, but combining this type of education with the Internet has led to the invention of a new teaching method called virtual education (Yar Ahmadi et al, 2023).

Shafai & Aliyari (2023) while conducting a study on the challenges and solutions of virtual education in Arabic lessons during the Corona period concluded that; in addition to creating problems for students and their parents, Corona has put a lot of pressure on teachers, especially Arabic teachers, and has affected the quality of education and the way it is taught.

Ghasemi et al, (2023) in a study on the content analysis of researches related to the study of the challenges of Arabic language teaching in the Iranian education system reported that the continuous and ongoing pathology of Arabic language teaching and efforts to solve the challenges in this field play an important role in improving Arabic language teaching in the Iranian education system.

Research Methodology

The research method is applicable in terms of its purpose, qualitative in terms of its implementation method, and of content analysis type. The statistical population of this study includes 15 experts and scholars in the field of virtual education, especially Arabic language education. The sampling method in this study is purposive. The research collection tool is semi-structured interviews with experts and scholars, whose validity was confirmed by the triangulation method and its reliability was calculated by the agreement coefficient between the two coding methods as 0.81.

Research Findings

Data analysis was carried out using the content analysis method and MAXQDA software. The findings of this study showed that virtual Arabic language education in Iraq had 66 basic codes, 22 organizing codes, and 8 comprehensive codes. In this study, the overarching codes include teacher professional development, student engagement, global trends and technological advances, curriculum and instruction development, stakeholder engagement, continuous improvement and evidence-based practice, digital skills preparation and career readiness, and online learning environment considerations. Finally, a model of dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq was designed.

Conclusion

The present study was conducted with the aim of identifying the dimensions and components of virtual Arabic language education in Iraq. The findings of the present study are in some ways consistent with the findings of Shafai & Aliyari (2023), Ghasemi et al, (2023), Yusuf et al, (2023), Yar Ahmadi et al, (2023), Tavakoli Mohamadi & Taheriniya (2022), Zanganeh Enanloo et al, (2022), and Mohammadkhani et al, (2018). Shafai & Aliyari (2023) concluded that in addition to creating problems for students and their parents, Corona has put a lot of pressure on teachers, especially Arabic teachers, and has affected the quality of education and its teaching method.

Considering the results obtained, the following suggestion is made:

Parents should be aware of their children's virtual education environment and how it is conducted and use the available facilities to support their learning process. Parents can help teachers and students by creating a conducive environment at home, encouraging participation in educational activities, and monitoring their child's academic progress.

شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق

عباس طاهر علاوی غرابات^۱، نصراله قشقائی زاده^۲، جلال شنته جبر^۳، فرانک موسوی^۴

۱- دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲- استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۳- دانشیار، گروه علوم پایه، دانشگاه ذی قار، ذی قار، عراق

۴- دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، کاربردی و از حیث شیوه اجرا، کیفی، از نوع تحلیل مضمون می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۵ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی به‌ویژه آموزش زبان عربی می‌باشد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش هدفمند می‌باشد. ابزار گردآوری پژوهش مصاحبه نیمه ساختاریافته با خبرگان و صاحب‌نظران می‌باشد که روایی آن با روش مثلث‌سازی تأیید و پایایی آن با روش ضریب توافق بین دو کدگذاری ۰/۸۱ محاسبه شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار MAXQDA انجام گرفت. یافته‌های این پژوهش نشان داد که آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق دارای ۶۶ کد پایه، ۲۲ کد سازمان‌دهنده و ۸ کد فراگیر بود. در این پژوهش، کدهای فراگیر شامل توسعه حرفه‌ای معلمان، تعامل دانش‌آموزان، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری، توسعه برنامه‌درسی و آموزش، مشارکت ذینفعان، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی و ملاحظات محیط یادگیری آنلاین می‌باشد. در نهایت، الگوی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق طراحی شد.

تاریخ دریافت: ۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۲۷ آبان ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۳۰ بهمن ۱۴۰۳

کلید واژه‌ها:

آموزش مجازی زبان عربی،
توسعه حرفه‌ای معلمان،
روندهای جهانی،
توسعه برنامه‌درسی

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): علاوی غرابات، عباس طاهر، قشقائی زاده، نصراله، شنته جبر، جلال و موسوی، فرانک. (۱۴۰۳). شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش. ۶(۴). ۳۱-۴۸.

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

<https://doi.org/10.22034/jmep.2025.424041.1269>

نویسنده مسئول: نصراله قشقائی زاده

Creative Commons: CC BY 4.0

ایمیل: ghashghaeizadeh@yahoo.com

مقدمه

زبان عربی یکی از رایج‌ترین و قدیمی‌ترین زبان‌های جهان و بزرگ‌ترین عضو شاخه زبان‌های انسانی است. این زبان یکی از شش زبان رسمی سازمان ملل متحد است و همگام با ظهور اسلام به‌عنوان زبان فرهنگ و تمدن اسلامی پیوندی ناگسستنی با زبان فارسی در ایران برقرار نمود (Al Farisi et al, 2024). اختلاف انسان‌ها در زبان، عاملی است که نیاز به یادگیری زبان دیگر اقوام را جهت برقراری ارتباط، تسهیل روابط تجاری، انسانی، سیاسی و فرهنگی اجتناب‌ناپذیر می‌کند (Uzum et al, 2021). آموزش زبان عربی ریشه در فرهنگ، دین، تاریخ، ادبیات و علوم کشور ایران دارد. زبان و ادبیات فارسی با زبان عربی در آمیخته است و آشنایی با زبان عربی به‌ویژه واژگان و متون آن بر یادگیری زبان فارسی تأثیر خواهد داشت (Oueslati et al, 2020). همچنین، آموزش زبان عربی به‌عنوان زبان قرآن سبب می‌شود که هر فرد بتواند به‌طور مستقیم با کتاب الهی ارتباط برقرار کند، آن را بفهمد و از رهنمودهای آن بهره‌برد. از نظر زبان‌شناسان، زبان عربی یکی از کامل‌ترین زبان‌های دنیا می‌باشد که به خوبی می‌تواند مفاهیم و مطالب گسترده و عمیق را در قالب‌های زیبا و کوتاه بیان نماید (Aouichaty et al, 2024). اهداف مهم آموزش زبان عربی شامل آشنایی با نظام صوتی و دستوری زبان عربی برای درک مفاهیم دینی و قرآنی، آشنایی با ساختار صرفی و نحوی جمله‌های عربی، تقویت توانمند روان‌خوان متن‌ها عربی، افزایش علاقه دانش‌آموزان به زبان عربی و ترغیب آنان به استفاده درست از آموخته‌ها می‌باشد (Khairy et al, 2021). آموزش زبان عربی از نقاط قوت و ضعفی برخوردار است. از نقاط قوت این زبان می‌توان به ماهیت این زبان و شمول گسترده آن اشاره کرد. زبان عربی به‌عنوان یکی از زبان‌های دارای ساختار از تعداد متکلمین بیش‌تری در جهان برخوردار است. علی‌رغم آن، هنوز زبان عربی در مقایسه با زبان‌های دیگر نتوانسته به‌عنوان دیسپلین علمی در دانشگاه‌های دیگر پذیرفته شود و خود را با متدهای به‌روز آموزشی دنیا هماهنگ کند (Al-Onazi et al, 2023).

یکی از روش‌های نسبتاً جدید برای آموزش و یادگیری زبان عربی استفاده از روش آموزش مجازی است و فراگیران می‌توانند با استفاده از این شیوه آموزش از طریق فایل‌ها کلیپ‌های صوتی و تصویری زبان عربی را یاد بگیرند تا از کسالت و خسته‌کنندگی آموزش حضوری عربی رهایی یابند (Arifin et al, 2021). پیشرفت و بقای هر جامعه‌ای به کیفیت و کارایی فناوری در آموزش آن جامعه بستگی دارد و آموزش مجازی با توجه به ویژگی‌های خاص و برجسته خود فرصت بی‌نظیر و ماندگاری برای آموزش و یادگیری ایجاد می‌کند (Hwang et al, 2023). آموزش مجازی در اصل هنر استفاده از فناوری شبکه به‌منظور طراحی، انتخاب، توسعه و مدیریت فرآیند آموزش از طریق شیوه‌های جدید ادغام مطالب و منابع، تاثیرهای متقابل، افزایش عملکرد آموزشی و بهینه‌سازی فعالیت‌های یک سازمان آموزشی است (Hyeon & Oh, 2025). آموزش مجازی امکان اجرا و تعریف نوینی از یادگیری و آموزش را بر اساس استفاده از تکنولوژی و فناوری اطلاعات و ارتباطات فراهم نموده است؛ به‌طوری‌که معلم و متعلم دور و جدا از هم می‌باشند و این روش توزیع محتوای آموزشی را آسان کرده و به زمان و مکان خاصی محدود نمی‌باشد (Carpenter et al, 2022). همچنین، آموزش مجازی سبب می‌شود تا در زمان و هزینه‌های رفت و آمد فراگیران صرفه‌جویی شود، راحت‌تر از روش‌های آموزشی ترکیبی و چندرسانه‌ای استفاده گردد، وابسته به مکان و منطقه جغرافیایی خاص نیست و از هر جایی می‌توان اقدام به آموزش نمود، هر شخصی متناسب با سرعت و توانمندی خود اقدام به یادگیری می‌کند و موجب کاهش استرس و اضطراب می‌شود (Jardim et al, 2023). با این حال، آموزش مجازی دارای ضعف‌هایی نیز هست که از جمله

می‌توان به فقدان ارتباط چهره به چهره فراگیران با یکدیگر و معلم و تأثیرپذیری اجتماعی، عاطفی، اخلاقی و فرهنگی اندک در این شیوه اشاره کرد (Busolo et al, 2025).

درباره اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر می‌توان گفت که هر روز آموزش مبتنی بر فناوری رشد می‌کند و امروزه، آموزش مجازی به‌عنوان یکی از روش‌های آموزشی مؤثر جایگاه مطلوبی بین سایر روش‌های آموزشی دارد. آموزش مجازی یک فرآیند آموزشی است که در آن محتوا در بستر فضای مجازی منتقل یا آموزش داده می‌شود. از آنجایی که استفاده از این شیوه آموزشی تاریخچه زیادی ندارد، لذا با چالش‌های فراوانی مواجه است و بر همین اساس لازم و ضروری است تا ابعاد و مولفه‌های این شیوه آموزشی در درس‌های مختلف مورد بررسی قرار گیرد و برای بهبود آن راهکارهایی طراحی گردد. یکی از درس‌هایی که پژوهشگران آموزش مجازی کمتر به بررسی آن پرداختند، درس زبان عربی است. در نتیجه، لازم است که ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی با هدف شناخت بهتر جوانب این موضوع و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت این شیوه آموزشی در درس زبان عربی مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد. بر همین اساس و از آنجایی که در سال‌های اخیر آموزش مجازی رشد چشمگیری یافته و نقش آموزش مجازی در بهبود وضعیت آموزشی مشخص است، لذا پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق انجام شد. براین اساس محقق به این سؤال اصلی که ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق چه می‌باشد؟ می‌پردازد.

ادبیات نظری

آموزش مجازی

نظام‌های آموزشی از جمله نهادهایی هستند که به طور اساسی در مسیر این تغییرات قرار گرفته‌اند، به گونه‌ای که کیفیت و چگونگی آموزش و یادگیری متحول شده و با محور قرار گرفتن انسان بعنوان یادگیرنده فعال و کمرنگ شدن محدودیتهای ناشی از زمان و مکان یادگیری الکترونیکی بعنوان پارادایمی جدید در این مقوله مطرح شده است (Geller et al, 2018). بدین ترتیب با توسعه فناوری اطلاعات از یکسو و وجود علاقه مندان پرشمار برای ورود به آموزش عالی از سوی دیگر، اغلب دانشگاهها و موسسه‌های آموزشی به طراحی و راه اندازی دوره‌های یادگیری الکترونیکی روی آورده‌اند (Shahsia et al, 2019). اصطلاح آموزش مجازی شامل مجموعه‌های وسیع از کاربردها و عملکردها از جمله آموزش غیر حضوری و کتابخانه‌های الکترونیکی است (Abbasi Kasani, 2020). آموزش الکترونیکی به انسان قدرت یادگیری خارج از محیط فیزیکی کلاس را می‌دهد آموزش از راه دور هم اکنون سالهاست که در دنیا متداول و رایج است، اما ترکیب این نوع آموزش با اینترنت منجر به ابداع روش جدید تدریس به نام آموزش مجازی شده است (Yar Ahmadi et al, 2023). آموزش زبان عربی آموزش زبان عربی در ایران از نخستین سالهای ورود اسلام به سرزمین ایران آغاز شد و ملت ایران برای نجات از ظلم و ستم شاهان ساسانی با آغوش باز و بدون هیچ گونه مقاومتی آیین مقدس اسلام را پذیرفتند و هم از اسلام و هم از زبان الهی‌اش به خوبی پاسداری نمودند. به طوری که بزرگترین مرجع صرف و نحو و لغت و بلاغت و تفسیر قرآن و جمع احادیث به دست توانای علمای ایران و یا اعراب ایرانی نژاد، مانند صاحب تفسیر طبری مقامات حمیدی و مقامات حریری نگارش یافت (Shafai & Aliari, 2022).

پیشینه پژوهش

(Shafai & Aliyari, 2023) ضمن پژوهشی درباره چالش‌ها و راهکارهای آموزش مجازی درس عربی در ایام کرونا به این نتیجه رسیدند که کرونا علاوه بر ایجاد مشکل‌هایی برای دانش‌آموزان و والدین آنها، فشار زیادی به معلمان و به‌ویژه دبیران درس عربی وارد کرده است و بر کیفیت آموزش و نحوه تدریس آن تأثیر گذاشته است.

(Ghasemi et al, 2023) ضمن پژوهشی درباره تحلیل محتوای مطالعات مربوط به بررسی چالش‌های آموزش زبان عربی در نظام آموزشی ایران گزارش کردند که آسیب‌شناسی مستمر و مداوم آموزش زبان عربی و تلاش برای حل چالش‌های موجود در این زمینه نقش مهمی در بهبود آموزش زبان عربی در نظام آموزشی ایران دارد.

(Yusuf et al, 2023) ضمن پژوهشی درباره محیط زبان در حمایت از یادگیری زبان عربی گزارش کردند که انگیزه دانش‌آموزان برای دانستن و تسلط بر زبان عربی علاوه بر درک قرآن و حدیث و درک موضوع‌ها و کتاب‌های مختلف اسلامی ضروری است. (Yar Ahmadi et al, 2023) به بررسی طراحی الگو آموزش مجازی درس تربیت بدنی در آموزش و پرورش ایران پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که طراحی الگو آموزش مجازی درس تربیت بدنی در آموزش و پرورش ایران شامل مشکلات برگزاری درس تربیت بدنی در فضای مجازی، نبود نظارت و تمرکز حواس در آموزش مجازی، عدم شکل‌گیری ارتباط مناسب بین استاد و دانشجویان، پوشش کلاس‌های مجازی، مسائل اقتصادی، ضعف تکنولوژی نرم افزاری و سخت‌افزاری، مشکلات اینترنتی و زیرساختی آن، فواید فناوری اطلاعات در آموزش مجازی، خصوصیات برتر آموزش مجازی، ضعف در برقراری دوستی و ارتباط، شناخت ناکافی از فضا و قابلیت‌های آموزش مجازی، مشکلات آموزش مجازی درس تربیت بدنی، ضعف در ارتباطات شبکه‌ای و موانع زیرساختی، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین آموزشی، مشکلات یادگیری آموزش مجازی، قابلیت‌های آموزش مجازی و دلایل اهمیت و برتری آموزش مجازی بود (Tavakoli Mohamadi & Taheriniya, 2022) ضمن پژوهشی درباره نیازها و چالش‌های کاربرد فضای مجازی در آموزش زبان عربی به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین چالش آن عدم نگاه مستقل و جداگانه به مقوله فضای مجازی در آموزش زبان عربی می‌باشد و به همین علت نیازهای این مقوله مورد غفلت قرار گرفته است. این نگاه مستقل در کار بهره‌گیری از تجربه کشورهای عرب زبان در امر آموزش مجازی زبان عربی و نیز تربیت نیروی متخصص در زمینه‌های سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و آموزشی می‌تواند به شکوفایی و پویایی آموزش مجازی زبان عربی بینجامد.

(Zanganeh Enanloo et al, 2022) ضمن پژوهشی درباره ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های آموزش زبان انگلیسی مبتنی بر هویت حرفه‌ای به این نتیجه رسیدند که برای آن هفت بعد شامل فلسفه ذهن و یادگیری، قوه/ چرخه یادگیری و زمینه‌سازی آن، قوه تفکر و پرورش آن، نقش مغز در یادگیری، مکانیسم‌های فعال‌سازی مغز و حافظه، تبدیل و انتقال چندگانه داده‌ها و الگوها/ مدارها و تصاویر عصبی شناسایی شد.

(Mohammadkhani et al, 2018) ضمن پژوهشی درباره عوامل مؤثر بر ارتقاء مولفه‌های فرهنگی آموزش زبان خارجی و ارائه یک الگوی مناسب به این نتیجه رسیدند که برای آن سه عامل (ذاتی، درونی و بیرونی)، دو بعد فرهنگی و آموزشی و پنج مؤلفه فرهنگی (آداب و رسوم، ارزش‌های انسانی و اخلاقی، تعاملات و ارتباطات اجتماعی، سبک‌زندگی و مهارت‌های زندگی) و چهار مؤلفه آموزشی (کیفیت مدرس و تدریس، تکنولوژی آموزشی، ارزیابی کتب و محتوای آموزشی و نگرش و انگیزه زبان‌آموزان و اولیا) شناسایی شد.

روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه اجرا، کیفی بود. تحقیق کیفی روشی سازمان‌یافته، نظام‌مند و ذهنی است که به کشف معانی تجربه‌های زندگی روزمره می‌پردازد. به عبارت دیگر، مطالعه‌های کیفی تجربه‌های زندگی روزمره افراد را مورد مطالعه قرار می‌دهند تا درکی از پدیده‌ها در موقعیت طبیعی به‌دست آورند. جامعه پژوهش خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی به‌ویژه آموزش زبان عربی بودند که طبق اصل اشباع نظری تعداد ۱۵ نفر از آنها با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در روش نمونه‌گیری هدفمند، نمونه‌ها با توجه به معیارهایی انتخاب می‌شوند که معیارهای اصلی پژوهش حاضر شامل داشتن سابقه تدریس درس عربی، حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد و آشنایی به آموزش و تدریس به‌صورت مجازی بودند. همچنین، طبق اصل اشباع نظری، زمانی یک پژوهش به اشباع می‌رسد که دیگر هیچ اطلاعات تازه و جدیدی در جریان کدگذاری و تحلیل مضمون به‌دست نیابد. در این پژوهش پس از مصاحبه با نفر سیزدهم پژوهش به اشباع رسید، اما برای اطمینان از این امر مصاحبه‌ها تا نفر پانزدهم نیز ادامه یافت؛ به‌طوری که هیچ مضمون جدیدی از دو مصاحبه آخر به‌دست نیامد. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان و صاحب‌نظران بود. مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی در مکان و زمان از قبل تعیین شده با خبرگان و صاحب‌نظران انجام شد. برای این منظور پس از شناسایی نمونه‌ها و تشریح اهمیت، ضرورت و اهداف پژوهش و تبیین رعایت اصول اخلاقی از جمله محرمانه‌ماندن و ناشناس‌ماندن مصاحبه‌شوندگان، اصل رازداری و غیره، هماهنگی‌های لازم جهت مکان و زمان مصاحبه‌ها به عمل آمد و مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی و همان‌طور که قبلاً با آنها هماهنگ شده بود با کمک یک ضبط صوت انجام شد. سوال‌های مصاحبه شامل شش سؤال بود که در جدول (۱) قابل مشاهده است. لازم به ذکر است که روایی مصاحبه‌ها با روش مثلث‌سازی تأیید و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین دو کدگذاری ۰/۸۱ محاسبه شد.

جدول ۱. سوال‌های مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران پژوهش حاضر

شماره	سؤال
۱	از دیدگاه شما به‌عنوان یک فرد خبره، آموزش مجازی چه تاثیری بر کیفیت یادگیری دانش‌آموزان عراق داشته است؟
۲	بزرگ‌ترین موانع و مشکل‌های فنی و زیرساختی که شما به‌عنوان آموزش‌دهنده در فرآیند آموزش مجازی تجربه کردید، چه بودند؟
۳	برای بهبود مشارکت و انگیزه دانش‌آموزان در کلاس‌های مجازی چه راهکارها یا حمایت‌هایی از سوی سیستم آموزشی نیاز است؟
۴	چه تغییرها یا اقدام‌هایی را می‌توان انجام داد تا دسترسی دانش‌آموزان محروم به منابع آموزشی آنلاین بهبود یابد و نابرابری‌های آموزشی کاهش پیدا کند؟
۵	آیا پیشنهادی برای بهبود کیفیت آموزش مجازی دارید؟
۶	آیا نکته‌ای وجود دارد که پرسیده نشد، اما شما فکر می‌کنید که مهم باشد؟

روند اجرای پژوهش به این شرح بود که پس از شناسایی نمونه‌ها یا همان انتخاب خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی به‌ویژه آموزش زبان عربی با روش نمونه‌گیری هدفمند طبق معیارهای ذکر شده در بالا برای آنان اهمیت و ضرورت پژوهش تشریح و به آنان درباره رعایت نکات و ملاحظات اخلاقی اطمینان داده شد. سپس، مصاحبه‌ها به‌صورت انفرادی تا زمان رسیدن نتایج پژوهش به اشباع ادامه یافت؛ به‌طوری که پس از انجام هر مصاحبه اقدام به تحلیل مصاحبه‌ها و شناسایی مضمون‌ها شد و مصاحبه با ۱۵ نفر انجام شد، با اینکه پس از مصاحبه با نفر سیزدهم یافته‌های پژوهش به اشباع رسیده بود. لازم به ذکر است که در پایان هر مصاحبه از مصاحبه‌شوندگان به دلیل شرکت در پژوهش تقدیر و تشکر شد. داده‌های این مطالعه با روش تحلیل مضمون در نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شدند. تحلیل مضمون روشی انعطاف‌پذیر است که می‌توان آن را با هدف‌ها و پرسش‌های خاص پژوهش تطبیق داد و در این تحقیق از روش تحلیل مضمون برای دستیابی به مدل یا الگوی نهایی پژوهش استفاده شد. در واقع، تحلیل مضمون شامل ایجاد یک نقشه بصری از مضمون‌ها شامل موضوع‌های اساسی، سازماندهی موضوع‌ها و موضوع‌های فراگیر است که بر وابستگی متقابل و روابط متقابل موضوع‌ها تأکید می‌کند.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش با ۱۵ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی به‌ویژه آموزش زبان عربی مصاحبه شد و اطلاعات جمعیت‌شناختی آن‌ها در جدول (۲) قابل مشاهده است.

جدول ۲. نتایج اطلاعات جمعیت‌شناختی خبرگان و صاحب‌نظران پژوهش حاضر

شماره	تحصیلات	سن	سابقه کار	سمت شغلی
۱	دکتری	۵۱	۲۷	استاد
۲	کارشناسی ارشد	۴۲	۱۵	دبیر
۳	دکتری	۴۷	۲۱	استاد
۴	کارشناسی ارشد	۴۳	۲۲	دبیر
۵	کارشناسی ارشد	۳۹	۹	دبیر
۶	دکتری	۳۸	۹	استاد
۷	دکتری	۵۴	۲۰	دبیر
۸	کارشناسی ارشد	۵۵	۱۸	دبیر
۹	دکتری	۵۷	۱۹	استاد
۱۰	دکتری	۴۷	۱۶	استاد
۱۱	کارشناسی ارشد	۴۳	۱۴	دبیر
۱۲	دکتری	۴۰	۱۵	استاد
۱۳	کارشناسی ارشد	۴۱	۱۷	دبیر
۱۴	کارشناسی ارشد	۳۸	۸	دبیر
۱۵	دکتری	۳۹	۹	دبیر

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، بیشتر خبرگان و صاحب‌نظران پژوهش حاضر دارای تحصیلات دکتری (۸ نفر معادل ۵۳/۳۳ درصد) و سمت شغلی دبیری (۹ نفر معادل ۶۰/۰۰ درصد) بودند. نتایج ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در جدول (۳) قابل مشاهده است.

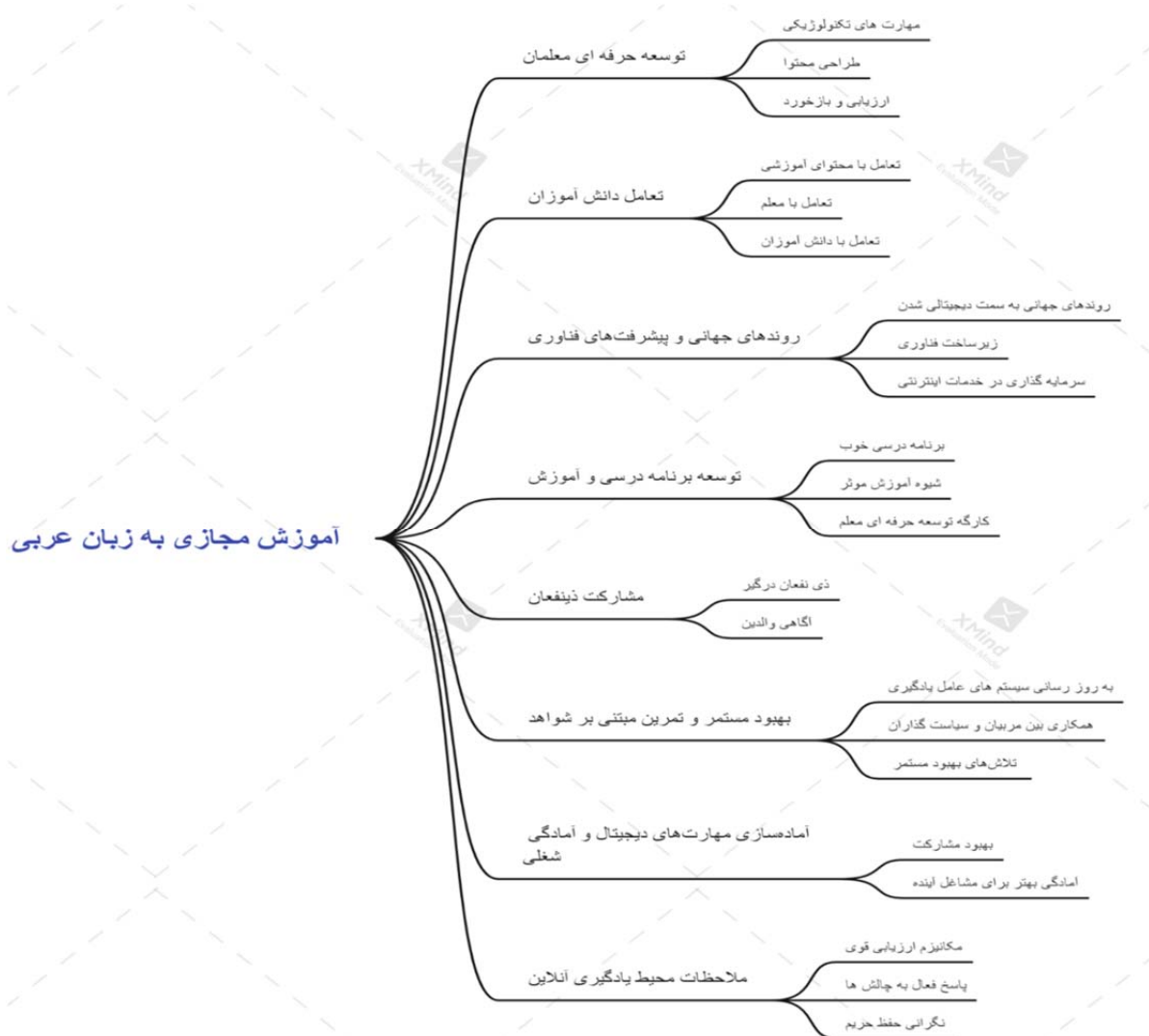
جدول ۳. نتایج ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی خبرگان و صاحب‌نظران پژوهش حاضر

کد فراگیر یا بعد	کد سازمان‌دهنده یا مؤلفه	کد پایه یا مفهوم
توسعه حرفه‌ای معلمان	مهارت‌های تکنولوژیکی معلمان	۱. توانایی استفاده از پلتفرم‌های آموزش مجازی، ۲. توانایی استفاده از ابزارهای چندرسانه‌ای و ۳. مدیریت مشکل‌های فنی در کلاس‌های آنلاین
	طراحی محتوا	۱. تهیه محتوای جذاب و تعاملی، ۲. تنظیم محتوای متناسب با نیازهای دانش‌آموزان و ۳. استفاده از روش‌های تدریس خلاقانه
ارزیابی و بازخورد در محیط مجازی	ارزیابی و بازخورد در محیط مجازی	۱. طراحی آزمون‌های آنلاین استاندارد، ۲. ارائه بازخورد سریع و سازنده و ۳. استفاده از ابزارهای ارزیابی پیشرفته
	تعامل دانش‌آموز با محتوای آموزشی	۱. استفاده از محتوای تعاملی و چندرسانه‌ای، ۲. مطالعه مستقل و مدیریت زمان و ۳. استفاده از منابع تکمیلی دیجیتال
تعامل دانش‌آموزان	تعامل دانش‌آموزان با معلم	۱. پرسش و پاسخ در زمان مناسب، ۲. شرکت در جلسه‌های آنلاین تعاملی و ۳. دریافت بازخورد شخصی‌سازی شده
	تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر	۱. مشارکت در گروه‌های مجازی، ۲. بازی‌های زبانی گروهی آنلاین و ۳. اشتراک‌گذاری تجربه‌های یادگیری
روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری	روندهای جهانی به سمت دیجیتالی کردن مواد آموزشی	۱. دسترسی جغرافیایی فراتر از مراکز شهری، ۲. انعطاف‌پذیری زمانی با برنامه‌های متنوع و ۳. صرفه‌جویی در هزینه حمل‌ونقل و مواد
	زیرساخت فناوری	۱. استفاده از فیبرنوری، ۲. سخت‌افزارهای فناوری محور و ۳. نرم‌افزارهای فناوری محور
	سرمایه‌گذاری در خدمات اینترنتی قابل اعتماد	۱. گسترش شبکه‌های فیبر نوری، ۲. یارانه اتصالات ماهواره‌ای و ۳. نقاط وای‌فای عمومی در مناطق محروم
توسعه برنامه‌دروسی و آموزش	برنامه‌دروسی خوب طراحی شده	۱. همسویی با استانداردهای زبان ملی، ۲. پیشرفت یادگیری داریستی و ۳. محتوای چندزبانه و فرهنگی مرتبط
	شیوه‌های آموزشی مؤثر	۱. تکنیک‌های یادگیری فعال، ۲. مکانیسم‌های بازخورد شخصی و ۳. ارزیابی‌های تکوینی و جمعی
	کارگاه‌های توسعه حرفه‌ای برای معلمان	۱. جلسه‌ها اشتراک‌گذاری بهترین تمرین، ۲. آموزش‌های کاربردی فناوری و ۳. پروژه‌های اقدام‌پژوهی
مشارکت ذینفعان	ذینفعان درگیر	۱. یادگیرندگان با انگیزه، ۲. معلمان آموزش دیده و حمایت شده و ۳. رهبری مدرسه مشارکتی
	کمپین‌های آگاهی والدین	۱. رویدادهای اطلاع‌رسانی جامعه، ۲. تبلیغات رسانه‌های اجتماعی و ۳.

ویدیوهای گواهی با دانش‌آموزان موفق از راه دور	درباره مزایای آموزش مجازی	
۱. رفع اشکال و وصله‌های امنیتی، ۲. بهبود ویژگی‌ها بر اساس بازخورد کاربر و ۳. بهبود سازگاری در چندین دستگاه	به‌روزرسانی منظم برای سیستم عامل‌های یادگیری	بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد
۱. گروه‌های کاری مشترک شکل‌دهنده قانون، ۲. مشارکت‌های بین‌بخشی برای تقویت نوآوری و ۳. ایجاد جوامع مشترک یادگیری حرفه‌ای	همکاری مستمر بین مربیان و سیاست‌گذاران	
۱. استفاده از تحقیق‌ها در تصمیم‌گیری، ۲. مطالعات مشاهده کلاس درس و ۳. بررسی‌های سیستماتیک ادبیات	تلاش‌های بهبود مستمر با پشتوانه عملکرد مبتنی بر شواهد	
۱. نرخ حضور بالاتر، ۲. افزایش پیشرفت تحصیلی و ۳. تغییر نگرش مثبت به سمت یادگیری زبان	بهبود مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان	آماده‌سازی
۱. مدیریت ماهر ابزارهای ارتباطی دیجیتال، ۲. ناوبری راحت در محل کار آنلاین و ۳. سازگاری چابک با فناوری‌های در حال توسعه	آمادگی بهتر برای مشاغل آینده با تکیه بر مهارت‌های دیجیتال	مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی
۱. نظرسنجی‌های دوره‌ای خودارزیابی، ۲. حسابرسی‌های خارجی اندازه‌گیری اثربخشی و ۳. نظارت مستمر بر رضایت یادگیرنده	مکانیسم‌های ارزیابی قوی	ملاحظات محیط یادگیری آنلاین
۱. تمرین‌های مدل‌سازی تهدید، ۲. پروتکل‌های واکنش به حادثه و ۳. آموزش آگاهی کاربر	پاسخ فعال به چالش‌های نوظهور مانند خطرهای امنیت سایبری	
۱. جمع‌آوری غیرمجاز داده‌های شخصی، ۲. نظارت بر نفوذ به فضاهای خصوصی و ۳. نقض اطلاعات حساس	نگرانی‌های حفظ حریم خصوصی مرتبط با محیط‌های آموزشی آنلاین	

همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق دارای ۶۶ کد پایه، ۲۲ کد سازمان‌دهنده و ۸ کد فراگیر بود. در این پژوهش، کدهای فراگیر شامل توسعه حرفه‌ای معلمان (با سه کد سازمان‌دهنده مهارت‌های تکنولوژیکی معلمان، طراحی محتوا و ارزیابی و بازخورد در محیط مجازی)، تعامل دانش‌آموزان (با سه کد سازمان‌دهنده تعامل دانش‌آموز با محتوای آموزشی، تعامل دانش‌آموزان با معلم و تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر)، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری (با سه کد سازمان‌دهنده روندهای جهانی به سمت دیجیتالی کردن مواد آموزشی، زیرساخت فناوری و سرمایه‌گذاری در خدمات اینترنتی قابل اعتماد)، توسعه برنامه‌درسی و آموزش (با سه کد سازمان‌دهنده برنامه‌درسی خوب طراحی‌شده، شیوه‌های آموزشی مؤثر و کارگاه‌های توسعه حرفه‌ای برای معلمان)، مشارکت ذینفعان (با دو کد سازمان‌دهنده ذینفعان درگیر و کمپین‌های آگاهی والدین درباره مزایای آموزش مجازی)، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد (با سه کد سازمان‌دهنده به‌روزرسانی منظم برای سیستم عامل‌های یادگیری،

همکاری مستمر بین مربیان و سیاست‌گذاران و تلاش‌های بهبود مستمر با پشتوانه عملکرد مبتنی بر شواهد، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی (با دو کد سازمان‌دهنده بهبود مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان و آمادگی بهتر برای مشاغل آینده با تکیه بر مهارت‌های دیجیتال) و ملاحظات محیط یادگیری آنلاین (با سه کد سازمان‌دهنده مکانیسم‌های ارزیابی قوی، پاسخ فعال به چالش‌های نوظهور مانند خطرهای امنیت سایبری و نگرانی‌های حفظ حریم خصوصی مرتبط با محیط‌های آموزشی آنلاین) بودند. با توجه به ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده، الگوی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در شکل (۱) قابل مشاهده است.

شکل ۱. الگوی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی خبرگان و صاحب‌نظران پژوهش حاضر

بحث و نتیجه گیری

آموزش مجازی یکی از تغییرها و تحول‌های اساسی دهه‌های اخیر است و با توجه به رشد سریع و چشمگیر آموزش مجازی به دلیل گسترش دسترسی به اینترنت و ابزارهای دیجیتال، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق انجام شد.

طبق یافته‌های پژوهش حاضر، آموزش مجازی زبان عربی در کشور عراق ۶۶ کد پایه، ۲۲ کد سازمان‌دهنده و ۸ کد فراگیر بود. در این پژوهش، کدهای فراگیر شامل توسعه حرفه‌ای معلمان (با سه کد سازمان‌دهنده مهارت‌های تکنولوژیکی معلمان، طراحی محتوا و ارزیابی و بازخورد در محیط مجازی)، تعامل دانش‌آموزان (با سه کد سازمان‌دهنده تعامل دانش‌آموز با محتوای آموزشی، تعامل دانش‌آموزان با معلم و تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر)، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری (با سه کد سازمان‌دهنده روندهای جهانی به سمت دیجیتالی کردن مواد آموزشی، زیرساخت فناوری و سرمایه‌گذاری در خدمات اینترنتی قابل اعتماد)، توسعه برنامه‌درسی و آموزش (با سه کد سازمان‌دهنده برنامه‌درسی خوب طراحی‌شده، شیوه‌های آموزشی مؤثر و کارگاه‌های توسعه حرفه‌ای برای معلمان)، مشارکت ذینفعان (با دو کد سازمان‌دهنده ذینفعان درگیر و کمپین‌های آگاهی والدین درباره مزایای آموزش مجازی)، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد (با سه کد سازمان‌دهنده به‌روزرسانی منظم برای سیستم عامل‌های یادگیری، همکاری مستمر بین مربیان و سیاست‌گذاران و تلاش‌های بهبود مستمر با پشتوانه عملکرد مبتنی بر شواهد)، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی (با دو کد سازمان‌دهنده بهبود مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان و آمادگی بهتر برای مشاغل آینده با تکیه بر مهارت‌های دیجیتال) و ملاحظات محیط یادگیری آنلاین (با سه کد سازمان‌دهنده مکانیسم‌های ارزیابی قوی، پاسخ فعال به چالش‌های نوظهور مانند خطرهای امنیت سایبری و نگرانی‌های حفظ حریم خصوصی مرتبط با محیط‌های آموزشی آنلاین) داشت. یافته‌های پژوهش حاضر از جهاتی همسو با یافته‌های پژوهش‌های (Shafai & Aliyari, 2023) (Tavakoli Mohamadi & Yar Ahmadi et al, 2023) (Yusuf et al, 2023) (Ghasemi et al, 2023) (Taheriniya, 2022) (Zanganeh Enanloo et al, 2022) (Mohammadkhani et al, 2018) می‌باشد. (Shafai & Aliyari, 2023) به این نتیجه رسیدند که کرونا علاوه بر ایجاد مشکل‌هایی برای دانش‌آموزان و والدین آنها، فشار زیادی به معلمان و به‌ویژه دبیران درس عربی وارد کرده است و بر کیفیت آموزش و نحوه تدریس آن تأثیر گذاشته است. (Ghasemi et al, 2023) گزارش کردند که آسیب‌شناسی مستمر و مداوم آموزش زبان عربی و تلاش برای حل چالش‌های موجود در این زمینه نقش مهمی در بهبود آموزش زبان عربی در نظام آموزشی ایران دارد. (Tavakoli Mohamadi & Taheriniya, 2022) به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین چالش آن عدم نگاه مستقل و جداگانه به مقوله فضای مجازی در آموزش زبان عربی می‌باشد و به همین علت نیازهای این مقوله مورد غفلت قرار گرفته است. این نگاه مستقل در کار بهره‌گیری از تجربه کشورهای عرب زبان در امر آموزش مجازی زبان عربی و نیز تربیت نیروی متخصص در زمینه‌های سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و آموزشی می‌تواند به شکوفایی و پویایی آموزش مجازی زبان عربی بینجامد.

در تشریح یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت که توسعه حرفه‌ای معلمان یکی از مهم‌ترین موضوع‌هایی است که در دهه‌های اخیر با گسترش فناوری‌های نوین و تغییرهای بنیادین در فرآیندهای آموزش مورد توجه قرار گرفته است. معلمان برای پاسخگویی به نیازهای جدید آموزشی و ایجاد محیطی مؤثر برای یادگیری نیازمند توسعه مهارت‌های

متنوعی هستند که شامل مهارت‌های تکنولوژیکی، طراحی محتوا و ارزیابی و بازخورد در محیط مجازی و دیجیتال می‌باشند. مهارت‌های تکنولوژیکی معلمان یکی از ارکان اصلی توسعه حرفه‌ای معلمان در دنیای امروز است و این مهارت‌ها شامل توانایی کار با نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای دیجیتال، استفاده از پلتفرم‌های آموزشی آنلاین و بهره‌گیری از ابزارهای ارتباطی متنوع برای تعامل با دانش‌آموزان است. معلمان باید بتوانند به شکلی از فناوری استفاده کنند که نه تنها موجب تسهیل فرآیند تدریس شود، بلکه تعامل و مشارکت دانش‌آموزان را نیز افزایش دهد. طراحی محتوا در آموزش مجازی از اهمیت زیادی برخوردار است و محتوای آموزشی باید طوری طراحی شود که هم جذاب و هم متناسب با نیازهای دانش‌آموزان باشد که در این زمین استفاده از محتواهای چندرسانه‌ای می‌تواند مؤثر واقع شود. ارزیابی در محیط مجازی شامل انواع آزمون‌های آنلاین، تکالیف گروهی و پروژه‌های فردی است که می‌تواند با استفاده از ابزارهایی مانند فرم‌های گوگل یا نرم‌افزارهای تخصصی ارزیابی انجام شود و ارائه بازخورد دقیق، شفاف و به‌موقع از سوی معلمان می‌تواند در بهبود عملکرد دانش‌آموزان و ارتقای انگیزه آن‌ها مؤثر واقع شود.

یکی دیگر از ابعاد شناسایی شده برای آموزش مجازی زبان عربی، تعامل دانش‌آموزان بود که این تعامل می‌تواند با محتوای آموزشی، معلمان و دیگر دانش‌آموزان باشد و این تعامل‌ها در کنار یکدیگر باعث بهبود فرآیند یادگیری می‌شوند. تعامل مؤثر در آموزش مجازی می‌تواند سبب تسهیل یادگیری دانش‌آموزان و ارتقای انگیزه آنان شود. در این زمینه تعامل با معلم و محتوای آموزشی از ارکان بسیار مهم فرآیند آموزش مجازی می‌باشد. در محیط‌های آموزشی سنتی، تعامل دانش‌آموزان با محتوای درسی معمولاً از طریق کتاب‌های درسی و معلم انجام می‌شود، اما در آموزش مجازی این تعامل با استفاده از محتوای چندرسانه‌ای، منابع دیجیتال و ابزارهای تعاملی بسیار غنی‌تر از آموزش سنتی است. محتوای آموزشی در آموزش مجازی شامل از طریق ویدیوها، فایل‌های صوتی، تکالیف تعاملی، مقاله‌ها و آزمون‌های آنلاین منتقل می‌شوند و ارزیابی می‌گردند که به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که با سرعت خود پیش روند و در صورت نیاز منابع اضافی را جستجو کنند. تعامل دانش‌آموزان با معلم در آموزش مجازی جنبه‌های متفاوتی دارد که یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این تعامل، امکان ارتباط مستقیم و فوری از طریق پلتفرم‌های مختلف است. در کلاس‌های آنلاین، معلمان می‌توانند به‌صورت زنده با دانش‌آموزان در ارتباط باشند و اطلاعات را از طریق چت، ویدیو کنفرانس و ارسال فایل‌ها و لینک‌ها منتقل نمایند. در آموزش مجازی، تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر نیز نقش مهمی در آموزش و یادگیری دارد. در این شیوه آموزشی، دانش‌آموزان می‌توانند از طریق پلتفرم‌های مختلف مانند تالارهای گفتگو، گروه‌های پروژه و جلسه‌های آنلاین مشترک با یکدیگر تعامل داشته باشند و این تعامل‌ها به‌صورت مشارکت در پروژه‌های گروهی و تبادل نظرها و بحث‌های آنلاین صورت می‌پذیرد.

یکی دیگر از ابعاد شناسایی شده برای آموزش مجازی زبان عربی، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری بود. در دنیای امروزی، پیشرفت‌های سریع در فناوری اطلاعات و ارتباطات رخ می‌دهد که این پیشرفت‌ها بر آموزش و یادگیری تأثیر می‌گذارند؛ به‌طوری که این پیشرفت‌ها باعث تغییرهای عمده‌ای در نحوه ارائه آموزش، تعامل دانش‌آموزان و معلمان و ارزیابی عملکرد دانش‌آموزان شده است. با توجه به گسترش ابزارهای دیجیتالی و تغییرهای اجتماعی و اقتصادی، سیستم‌های آموزش به سمت دیجیتالی شدن و استفاده از فناوری‌های نوین پیش می‌روند. دیجیتالی کردن محتوا و مواد آموزشی باعث دسترسی سریع‌تر و آسان‌تر و افزایش قابلیت به‌روزرسانی آنها می‌شود و در بسیاری از نظام‌های آموزشی

از پلتفرم‌های مجازی برای ارائه محتوا و مواد آموزشی استفاده می‌شود که برای این منظور توجه به زیرساخت فناوری و سرمایه‌گذاری در خدمات اینترنتی قابل اعتماد ضروری است. زیرساخت‌ها شامل دو بخش سخت‌افزاری مانند رایانه‌ها، تبلت‌ها و اتصال‌های اینترنتی با کیفیت بالا و نرم‌افزاری مانند سیستم‌های مدیریت یادگیری، نرم‌افزارهای آموزشی و برنامه‌های تحلیل داده‌های آموزشی هستند که این زیرساخت‌ها در صورت مناسب بودن این امکان را به محیط‌های آموزشی می‌دهد تا از آموزشی مجازی مطلوب استفاده نماید.

یکی دیگر از ابعاد شناسایی شده برای آموزش مجازی زبان عربی، توسعه برنامه‌درسی و آموزش بود که سه مؤلفه برنامه‌درسی خوب طراحی شده، شیوه‌های آموزشی مؤثر و کارگاه‌های توسعه حرفه‌ای برای معلمان داشت. یک برنامه‌درسی خوب شامل مجموعه‌ای از هدف‌های آموزشی، محتواها و روش‌های تدریس و ارزیابی بود که به‌طور یکپارچه و هماهنگ با نیازهای دانش‌آموزان و جامعه طراحی شده است. در طراحی برنامه‌درسی توجه به ابعاد مختلفی از جمله اهداف شناختی، عاطفی و اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. شیوه‌های آموزشی مؤثر نقش بسیار مهمی در تحقق اهداف برنامه‌درسی دارند و باید طوری انتخاب شوند که بهترین نتایج را در یادگیری دانش‌آموزان داشته باشند که از جمله شیوه‌های آموزشی مؤثر می‌توان یادگیری فعال، یادگیری مبتنی بر پروژه، آموزش تعاملی، آموزش مبتنی بر مسائل واقعی، آموزش شخصی‌سازی شده و غیره باشند. برای آنکه معلمان بهتر بتوانند از شیوه‌های آموزشی مؤثر برای تحقق اهداف برنامه‌درسی استفاده نمایند نیاز به کارگاه‌های توسعه حرفه‌ای دارند. این کارگاه‌ها می‌توانند سبب ارتقای توانمندی‌های تدریس و آموزش از طریق کارگاه‌های آموزش فناوری‌های نوین آموزشی، آموزش مهارت‌های تدریس فعال، آموزش ارزیابی و بازخورد بهینه و غیره شود.

یکی دیگر از ابعاد شناسایی شده برای آموزش مجازی زبان عربی، مشارکت ذینفعان با دو مؤلفه ذینفعان درگیر و کمپین‌های آگاهی والدین درباره مزایای آموزش مجازی بود. مشارکت ذینفعان در آموزش مجازی به‌ویژه مشارکت معلمان، دانش‌آموزان و والدین عاملی حیاتی برای موفقیت آموزش مجازی می‌باشد و همکاری و تعامل این سه گروه نقش مهمی در فرآیند آموزش و یادگیری دارد. برای موفقیت در توسعه برنامه‌درسی و شیوه‌های تدریس نیاز است که همه اجزای نظام آموزشی به‌طور هماهنگ عمل نماید. معلمان، مدیران، طراحان برنامه‌درسی، دانش‌آموزان و دیگر ذینفعان در فرآیند آموزشی باید به‌عنوان ارکان موفقیت آموزش مجازی در نظر گرفته شوند و بین آنان هماهنگی لازم ایجاد گردد. در این محیط‌ها، علاوه بر نقش معلم و دانش‌آموز، والدین نیز به‌عنوان یک بخش کلیدی از ذینفعان باید مورد توجه قرار گیرد و برای آنان کمپین‌های آگاهی از مزایای آموزش مجازی برگزار شود. والدین باید از محیط آموزش مجازی فرزندان خود و چگونگی انجام آن آگاه باشند و از امکانات موجود برای حمایت از فرآیند یادگیری آنها استفاده نمایند. والدین می‌توانند با ایجاد یک فضای مناسب در خانه، تشویق به مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و نظارت بر پیشرفت تحصیلی فرزند خود به معلمان و دانش‌آموزان کمک کنند.

یکی دیگر از ابعاد شناسایی شده برای آموزش مجازی زبان عربی، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد بود که یکی از مولفه‌های آن به‌روزرسانی منظم برای سیستم عامل‌های یادگیری است و این سازه به ابزارهایی اشاره دارد که به معلمان و دانش‌آموزان امکان می‌دهد محتوای آموزشی، فعالیت‌ها و ارزیابی‌ها را در یک محیط دیجیتال مدیریت نماید. برای حفظ کارایی و امنیت این سیستم‌ها نیاز به به‌روزرسانی منظم است. به‌روزرسانی منظم شامل بهبود ویژگی‌های موجود، افزودن

قابلیت‌های جدید، رفع مشکل‌های امنیتی و بهبود کاربری می‌باشد که می‌توانند باعث شوند محیط آموزشی مجازی همواره مطابق با نیازهای کاربران و تغییرهای فناوری روز باشد. افزون بر آن، برای بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد استفاده از همکاری مستمر بین مربیان و سیاست‌گذاران و تلاش‌های بهبود مستمر با پشتوانه عملکرد مبتنی بر شواهد لازم و ضروری است. در بهبود مستمر همه فرآیندهای آموزشی از جمله تدریس، ارزیابی، طراحی محتوا و سیاست‌های آموزشی بر اساس شواهد واقعی و داده‌های معتبر مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. این فرآیند به نظام آموزشی این امکان را می‌دهد که به‌طور مداوم به شناسایی نقاط ضعف و قوت خود پرداخته و در جهت بهبود عملکرد و کیفیت یادگیری قدم بردارند. این امر نه تنها بر توسعه توانمندی‌های معلمان و دانش‌آموزان متمرکز است، بلکه نیازمند همکاری مستمر بین مربیان و سیاست‌گذاران و سایر ذینفعان برای دستیابی به نتایج مطلوب آموزشی می‌باشد. در یک نظام آموزشی که به بهبود مستمر مبتنی بر شواهد متعهد است، مجموعه‌ای از مولفه‌ها شامل جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، نظرسنجی‌ها، شناخت قوت‌ها و ضعف‌ها، انعطاف‌پذیری در شیوه‌های تدریس و ارزیابی، پشتیبانی از توسعه حرفه‌ای معلمان، تعامل مؤثر و متقابل، ارزیابی‌های عملکردی و پیوسته و گزارش‌دهی داده‌های تحلیل‌شده برای اطمینان از پیاده‌سازی مؤثر این رویکرد ضروری می‌باشد. یکی دیگر از ابعاد شناسایی‌شده برای آموزش مجازی زبان عربی، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی با دو مؤلفه بهبود مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان و آمادگی بهتر برای مشاغل آینده با تکیه بر مهارت‌های دیجیتال بود. برای بهبود مشارکت و عملکرد دانش‌آموزان در آموزش مجازی نیاز است که برای آنان آموزش‌هایی جهت ارتقای مهارت‌های دیجیتال در حوزه‌های تبلیغات آنلاین، مدیریت رسانه‌های اجتماعی و تولید محتوا در فضای دیجیتال فراهم شود. آماده‌سازی برای مشاغل آینده به‌ویژه با تکیه بر مهارت‌های دیجیتال یکی از مهم‌ترین چالش‌های آموزش و پرورش در دنیای امروز است. فناوری‌های نوین به‌سرعت در حال پیشرفت هستند و این تغییرها و تحول‌ها به معنای تغییرهای اساسی در بازار کار و نوع مشاغل می‌باشند. بنابراین، آماده‌سازی نسل‌های آینده برای مقابله با این تغییرها و استفاده از فرصت‌های جدید شغلی بدون شک نیازمند توجه ویژه به مهارت‌های دیجیتال است. امروزه، دیگر نمی‌توان از آموزش‌های سنتی و متکی بر مهارت‌های قدیمی انتظار داشت که دانش‌آموزان را برای مشاغل آینده آماده سازد و مشاغل آینده عمدتاً مبتنی بر تکنولوژی‌های دیجیتال و استفاده از ابزارهای نوین خواهند بود. بنابراین، آموزش مهارت‌های دیجیتال به‌ویژه مهارت‌های فنی مانند برنامه‌نویسی، تحلیل داده‌ها، امنیت سایبری و طراحی و توسعه نرم‌افزارها باید به‌طور جدی در برنامه‌های آموزشی گنجانده شوند. یکی دیگر از ابعاد شناسایی‌شده برای آموزش مجازی زبان عربی، ملاحظات محیط یادگیری آنلاین بود که مکانیسم‌های ارزیابی قوی یکی از مولفه‌های آن می‌باشد. ارزیابی در محیط‌های آموزشی مجازی نه تنها به‌صورت سنتی، بلکه با استفاده از ابزارهای جدید و مبتنی بر فناوری انجام می‌شود. به‌طور خاص سیستم‌های ارزیابی آنلاین و ابزارهای خودکار می‌توانند به معلمان کمک کنند تا به‌طور مستمر پیشرفت دانش‌آموزان را ارزیابی نمایند و بازخورد دقیق و سریع ارائه دهند. ارزیابی‌های آنلاین می‌توانند شامل آزمون‌های تعاملی و تکالیف پروژه‌ای باشند که در آن دانش‌آموزان را ارزیابی می‌نمایند. دو مؤلفه دیگر آن شامل پاسخ فعال به چالش‌های نوظهور مانند خطرهای امنیت سایبری و نگرانی‌های حفظ حریم خصوصی مرتبط با محیط‌های آموزشی آنلاین بودند. بنابراین، آموزش مجازی باید طوری طراحی شود که هم سبب ارتقای کیفیت آموزش شود و هم دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌های دنیای امروز آماده سازد. امروزه، توجه به امنیت سایبری اهمیت زیادی دارد و این مهارت به دانش‌آموزان این

امکان را می‌دهد که در دنیای دیجیتال به صورت امن فعالیت کنند و در موقعیت‌های آموزشی مرتبط با امنیت سایبری از قابلیت‌ها و توانمندی‌های خود به شکل مطلوبی استفاده کنند. افزون بر آن، محیط آموزش و یادگیری نه تنها شامل فضای فیزیکی کلاس درس است، بلکه شامل محیط‌های مجازی و آنلاین نیز می‌باشد که نقش و اهمیت آنها در آموزش‌های امروزی بیش از پیش نمایان است. در نتیجه، نگرانی حفظ حریم خصوصی مرتبط با محیط‌های آموزشی آنلاین باید به‌طور جدی مورد توجه قرار گیرد تا از آسیب‌های احتمالی به داده‌های شخصی و اطلاعات محرمانه جلوگیری شود.

هر پژوهشی با محدودیت‌هایی مواجه است و از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به کیفی بودن پژوهش حاضر، محدود شدن نمونه به خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش مجازی به‌ویژه آموزش زبان عربی و پیشینه پژوهشی اندک درباره ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی اشاره کرد. بنابراین، انجام پژوهش‌های بیشتر درباره ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی توسط سایر متخصصان و خبرگان و انجام پژوهش‌های کمی در این زمینه پیشنهاد می‌شود. برای نمونه پیشنهاد می‌شود که پرسشنامه‌ای برای سنجش تحقق ابعاد و مولفه‌های آموزش مجازی زبان عربی طراحی و وضعیت آنها مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. به‌طور کلی، یافته‌های این پژوهش حاکی از بیست و دو کد سازمان‌دهنده یا مؤلفه در هشت کد فراگیر یا بعد شامل توسعه حرفه‌ای معلمان، تعامل دانش‌آموزان، روندهای جهانی و پیشرفت‌های فناوری، توسعه برنامه‌درسی و آموزش، مشارکت ذینفعان، بهبود مستمر و تمرین مبتنی بر شواهد، آماده‌سازی مهارت‌های دیجیتال و آمادگی شغلی و ملاحظات محیط یادگیری آنلاین بودند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، برنامه‌ریزی برای بهبود آموزش مجازی زبان عربی از طریق ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده در این پژوهش ضروری است.

Reference

- ABBASI KASANI, H., & Shams Morkani, Gh., & SERAJI, F., & RezaeeZadeh, M. (2020). Learners Assessment tools in e-learning. *ROSHD-E-FANAVARI*, 16(61), 23-33. SID. <https://sid.ir/paper/144995/en>. (in Persian)
- Al Farisi, M. Z., & Maulani, H., & Gardoyo, A. B., & Khalid, S. M., & Saleh, N. (2024). Investigating Arabic language teaching materials based on Indonesian folklore: an ethnographic study on the folktale of "Bandung". *Asian Education and Development Studies*, 13(2), 134-149. <https://doi.org/10.1108/AEDS-07-2023-0082>
- Al-Onazi, B. B., & Nour, M. K., & Alshahran, H., & Elfaki, M. A., & Alnfiai, M. M., & Marzouk, R. (2023). Arabic sign language gesture classification using deer hunting optimization with machine learning model. *Computers, Marerials and Continua*, 75(2), 3413-3429. <https://doi.org/10.32604/cmc.2023.035303>
- Aouichaty, S., & Maleh, Y., & Mohtadi, M. T., & Hajami, A., & Allali, H. (2024). Sustainable topic modeling for legal Moroccan Arabic language: A challenging study on BERTopic technique. *Procedia Computer Science*, 236, 582-588 <https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.05.069>
- Arifin, Z., & Febriani, S. R., & Saputra, H. Y., & Anasrudin, A. (2021). Arabic learning in the digital era: Approach in online system. *Lughawiyah Journal of Arabic Education and Linguistics*, 3(1), 73-82. DOI: <http://dx.doi.org/10.31958/lughawiyah.v3i1.2752>
- Busolo, D., & Forbes, N., & Taylor, P., & Gordon, R., & Hickey, J., & Keough, A., & Duffney, A. (2025). Innovating clinical nursing education using virtual technology to combat the effects of COVID-19: A qualitative study. *Nurse Education Today*, 144, 106478. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2024.106478>
- Carpenter, E. L., & Adams, A. M., & Chick, R. C., & Stull, M. C., & Hale, D. F., & Propper, B. W. (2022). Maximizing benefit of virtual learning: Lessons from the coronavirus disease 2019 pandemic. *Journal of Surgical Research*, 275, 43-47.

- Geller, J., & Toftness, A. R., & Armstrong, P. I., & Carpenter, S. K., & Manz, C. L., & Coffman, C. R., & Lamm, M. H. (2018). Study strategies and beliefs about learning as a function of academic achievement and goals. *Memory*, 26(5), 683-690. <https://doi.org/10.1080/09658211.2017.1397175>
- Ghasemi, E., & Taqavi, H., & Zahed Babalan, A. (2023). Analysis of the content of studies related to the examination of the challenges of teaching Arabic in Iran's educational system and the requirement of curriculum orientations based on them. *Transformations in Human Science*, 2(1), 31-47. (In Persian).
- Hwang, G. J., & Chen, H. C., & Hsu, C. Y., & Hwang, G. H. (2023). Effects of a graphic organizer-based two-tier test approach on students' learning achievement and behaviors in spherical video-based virtual learning contexts. *Computers & Education*, 198, 104757. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104757>
- Hyeon, R., & Oh, W. O. (2025). Virtual reality education for preventing safety incidents in pediatric hospital settings: Quasi-experimental design pre-post-testing. *Journal of Pediatric Nursing*, 80, 56-63. [DOI]
- Jardim, R., & Santos, L., & Rodrigues, H., & Franca, J., & Vivacqua, A. (2023). Measurement of collaboration with agile practices in a virtual learning environment. *Procedia Computer Science*, 221, 33-40. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.07.005>
- Khairy, M., & Mahmoud, T. M., & Abd-El-Hafeez, T. (2021). Automatic detection of cyberbullying and abusive language in Arabic content on social networks: A survey. *Procedia Computer Science*, 189, 156-166. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.05.080>
- Mohammadkhani, S., & Ghaiyoomi, A., & Mohammad Davoudi, A. H., & Amir Arajmandi, S. N. (2018). The study of effective factors on the promotion of cultural components in foreign language teaching and presenting an appropriate model, case of study: English language. *Journal of Research in Educational Systems*, 11(39), 207-219. <https://doi.org/10.22034/jiera.2018.65269>. (in Persian)
- Oueslati, O., & Cambria, E., & HajHmida, M. B., & Ounelli, H. (2020). A review of sentiment analysis research in Arabic language. *Future Generation Computer Systems*, 112, 408-430. <https://doi.org/10.1016/j.future.2020.05.034>
- Shafai, M., & Aliari, N. (2022). Investigating the challenges and solutions of virtual Arabic language education during the Corona period. *Research in Arabic Language and Literature Education*, 4(2), 23-36. SID. <https://sid.ir/paper/1045161/fa>. (in Persian)
- Shahsiah, N., & Nazarpouri, A., & Hakkak, M., & Vahdati, H. (2020). Providing an Strategic Electronic Learning Model for the Students of the Virtual Education Center at Isfahan University of Medical Sciences. *yaft*; 21 (4):58-73. URL: <http://yaft.lums.ac.ir/article-1-2875-fa.html>. (in Persian)
- Tavakoli Mohamadi, M., & Taheriniya, A. (2022). Application of cyberspace in Arabic language teaching, needs and challenges (using Delphi method in data collection). *Journal of the Iranian Association of Arabic Language and Literature*, 18(64), 119-142. DOI: 20.1001.1.23456361.2022.18.64.6.4]. (in Persian)
- Uzum, B., & Yazan, B., & Zahrawi, S., & Bouamer, S., & Malakaj, E. (2021). A comparative analysis of cultural representations in collegiate world language textbooks (Arabic, French, and German). *Linguistics and Education*, 61, 100901. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2020.100901>
- Yar Ahmadi, M., & Honari, H., & Shabani Nia, M. (2023). Designing a virtual training model for physical education in Iran. *Management and Educational Perspective*, 5(3), 155-178. doi: 10.22034/jmep.2023.399178.1203. (in Persian)
- Yusuf, M., & Rahmawati, S. M., & Zulaeha, O, Z. (2023). The language environment in supporting Arabic language learning in Pesantren South Sulawesi. *Bulletin of Science Education*, 3(2), 84-102. DOI: <https://doi.org/10.51278/bse.v3i2.561>
- Zanganeh Enanloo, M., & Moazzami, M., & Kavousy, E., & Ameri Shahrabi, M. (2022). Identify the dimensions, components and indicators of language teaching based on professional identity (business convenience). *Journal of Business Management*, 14(54), 1-21. Doi: 20.1001.1.22520104.1401.14.54.1.8. (in Persian)